

Петар ВЛАХОВИЋ

ПОРУКЕ — РОМАН ЧЕДА ВУКОВИЋА
У СВЕТЛУ ЕТНОЛОГИЈЕ

I

Често се поставља питање у стручно научним круговима да ли књижевно дело и у којој мери може пружити податке за етнолошко виђење друштва и друштвеног живота. Полази се од претпоставке да писац обично користи „литерарну слободу“ па лепотом стила улази у сферу романтизма којим прожима садржај и расплет догађаја о коме пише. Ради тога одступа у мањој или већој мери од реалности живота и живљења.

Садржај романа „Поруке“¹⁾ описује личност, дело и време у коме је живео и радио Петар I Петровић Његош, знаменити архијереј и предводник свога народа, који га је још за живота називао Петар Велики и Свети Петар, много пре званичне канонизације која је уследила 1834. године. „Смерни пастир славено-србскога черногорскога народа“, као што се из садржаја „Порука“ види, по личним својствима и одликама које је у себи носио, као и по свему што је за земљу и народ свој учинио, иако четврти по реду, заузима прво место у владарској и владичанској кући Петровића са Његуша. Упркос сложеном и тешком времену које је текло и носило са собом безбројне недаће, Петар I је, како је то Ч. Вуковић зналачки дочарао аналитичком анализом факата, остао државник и духовни предводител свога народа, његов стварни владар па и васпитач Петра II Петровића Његоша. Удивљених поштовалаца имао је у читавом „славено-

¹⁾ Чедо Вуковић, Поруке — Петар I Петровић и земља којом је ходио — роман, Библиотека Историјски романи, књ. 13, Издавачко предузеће „Космос“, Београд, 1963. По овом издању цитирани су наводи из овог Вуковићевог романа.

-српском народу“ и код „остале браће Србаља“, како је говорио за српски народ изван Црне Горе.²⁾

Петар I, као што се из „Порука“ види, био је монах од ране младости (по М. Пантићу — чак није познато ни његово световно име),³⁾ хоризонт својих знања ширио је читањем побожних и других религиозно филозофских списа, затим изласцима из Црне Горе, путовањима у стране земље и сусретима са утицајним школованим личностима по појединим градовима.⁴⁾ Међутим, упркос томе, никада му се није остварила жеља, већ су пропала три покушаја да се свету прикаже и преко једноверне Русије, која је за Црногорце његовог века била скоро друга домовина, као прва и водећа словенска земља. Чедо Вуковић истиче у „Порукама“ да се Петар I као владика и државник ослањао и на надахнуте речи песника. Ради појединачног и општег добра умео је да моли и заклиње. Смиривао је побуњене, мирно закрвљене, уједињавао несложне, уразумљивао несмотрене. Служио се у томе и молбама и претњама, и уверавањима и клетвама, и љубављу и анатемама,⁵⁾ уколико друкчије није ишло. Његове клетве и проклињања, због духовног чина и архијерејске светости, биле су у народу врло утицајне. Сва ова сложена питања Ч. Вуковић је помно прибрао, анализирао у њиховом редоследу и стављајући их у контекст времена одсликао живот народа који није био лак, већ праћен безбројним недаћама у којима се с муком онстајало.

II

Чедо Вуковић је, као писац и утемељивач савременог нашег историјског романа, зналачки уронио у фактографију коју је литерарним анализама оплеменио и тако ставио у функцију живљења. Остао је веран чињеницама и на тај начин литерарном анализом створио ослонац за непосредно проучавање народа и народног живота у минулим епохама и савременом добу Црне Горе. За овакав посао било је свакако неопходно и познавање народног живота у одговарајућем раздобљу. Због тога роман „Поруке“, слободно се може рећи, уз историјско литерарне компоненте садржи знатно више аутентичног етнолошког градива, него што би се то од једног оваквог литерарног дела могло очекивати. Неки примери, узети с реда, о којима ће овде бити речи, највернији су сведоци о изванредном продирању у срж народног живота. У роману „Поруке“ Чедо Вуковић је, кроз суптилну литерарну обраду, одсликао бројне елементе из традиционалног

²⁾ Упореди: М. Пантић, Књижевност на тлу Црне Горе и Боке которске од XVI до XVIII века, Српска књижевна задруга, књ. 548, Београд, 1990, с. 435—436.

³⁾ М. Пантић, наведено дело, с. 435.

⁴⁾ Упореди: М. Пантић, наведено дело, с. 442.

⁵⁾ Упореди: М. Пантић, наведено дело, с. 256.

културног наслеђа становништва Црне Горе у многим његовим финесама.

Сам чин рукоположења Петра I „во епископа Чернија Гори, Скендерији и Приморја“, који је торжествено обавио митрополит Мојсије Путник, уз асистенцију владике вршачког Викентија, бачког Јосифа, карловачког Јована и славонског Павла, који је обављен у Сремским Карловцима 13. октобра 1784. године, на чему се Петар I јавно захвалио митрополиту карловачком бираним речима, спада не само у религијске (канонске) него и у обреде којима етнолошка наука поклања посебну пажњу.

Садржај печата црногорског: по средини се раширио двоглави орао, испод њега лав и чита се: „мохур все Черније Гори“.⁶⁾ Етнологија овакве инсигније схвата и тумачи као доказ етничког идентитета и државне самосталности која има своје дубоке дијахроне корене.

Однос према *родној груди* исказује се с изузетним осећањем и поштовањем. Ово схватање пренео је владика и на руску земљу, сматрајући је као своју иако се њена управа према њему мађехински понела. Чедо Вуковић тај чин поштовања земље приказује како је владика клекнуо на крај угарене њиве и пољубио је, а овим чином желео је да себе и свој народ поистовети с словенском земљом и руском православном заједницом.⁷⁾ На сличан начин (љубљењем) исказао је поштовање цетињском манастиру који је у одсуству његову спалио Бушатлија. Исказујући жалост: „Владика се наједном уби песницама у прса па клекну да пољуби огарављени камен у довратнику“ као што се то чини над мртвим блиским чланом породице.⁸⁾

„Поруке“ пружају обавештења и о *биофизичким особинама појединаца*, макар о тзв. „репрезентативном узорку“ како би се то стручно рекло. Долчи, секретар владике Петра, кога су приморске власти осудиле на сурову казну, представљен је са следећим биофизичким особинама: „Невисок, лице обријано, наборано, очи сивомодре, над челом пукао румени пропланак, а наоколо вијенац бијелих власи“.⁹⁾ Кроз опис Виале де Сомиеа Ч. Вуковић је представио и изглед владике Петра I: „Он има величанствен стас, лијеп облик; Он носи врло дугу браду и чува достојанствен изглед који изазива дубоко поштовање...“.¹⁰⁾

Чедо Вуковић је веома пластично, али зналачки и људски топло, дотакао питање биолошког и материјалног наслеђа. „Нек чују јасно моју ријеч“, каже Чедо Вуковић преко владике. „Њу сам за дугих ноћи годинама у себи циједио и тражио најздравију витку младику чисте коре и срчике и заливао је својим сузама

⁶⁾ Ч. Вуковић, *Поруке*, с. 17.

⁷⁾ Исто, с. 15.

⁸⁾ Исто, с. 28.

⁹⁾ Исто, с. 219.

¹⁰⁾ Исто, с. 329.

и знојем. И сад видим: рачва се жилаво стабло Његоша и у свакоме пџсу усахне и остане без омлада по једна грана владичанска, али око ње бујају друге братске гране и међ њима је опет једна која ће се осушити — Данило, Сава, Василије и ја, Петар Марков, ми смо те гране које увенуше без цвјетања, под теретом крста и под теретом народним; али браћа наша преточише крв с кољена на кољено . . .¹¹⁾ Овај пример очито говори са каквом се пажњом разматра питање потомства и биолошког наслеђа чак и онда када се сумира пређена животна стаза у виду тестаментa.

Црна Гора спада у оне пределе из којих су увек текле људске сеобе. Селило се и пресељавало, не само из краја у крај, него често и изван сопственог етничког простора. Узроци томе биле су злехуде године, ратови, паљевине, глад. Чедо Вуковић ово илуструје размишљањем Петра I да се „због глади“ део народа преведе у Банат.¹²⁾ Дешавало се то и у време владике Саве, који је кукао: „Хоће коначно народ пропанути и поћи у Пуљу и у друге земље, и чојак чојка јест и продават“. Слично је умовао, али „из Котора је отпратио три лабе и на њима подоста црногорске сиротиње — око осам стотина душа. Послао их је у далеку неизвјесност: према Цариграду и Црноме Мору и пространој руској земљи“.¹³⁾ Невоља је нагонила да се, у договору са М. Обреновићем, изван број породица пресели преко Таре и Лима у жељи да, као и они у Пероју, у новој средини „чувају као светињу своје обичаје и језик и свој понос“.¹⁴⁾ Описан је расанак са завичајем, опраштање са околином и прецима, које осветљава рачунање по часовима и утврђује континуитет живљења. „Опрости, Јоване Перов, опрости мени маниту! Опрости и Ти, Перо Томичин, и Ти Томица Брајанов, и Ти Брајане Лаков, и Ти Лако Раданов, и Ти Радане Станов . . . Опростите свих стотину дједова и праједова с токама и чибуцима“!¹⁵⁾ Чедо Вуковић указује и на демографске последице оваквих сеоба: „ . . . бјеше их са Цетиња и Његуша, из Бјелица и Цуца, из Ђеклића и Чева. Триста кућа остаде без дима у оцаку и блиједе травке почеше да расту кроз пукотине камених прагова“.¹⁶⁾ Са сличним захтевима долазили су Владици Цуце, као и представници других црногорских племена.¹⁷⁾ Покушавало се да се спаси оно што се може спасити и веже за завичај. Али, с болом у души растајало се и са родном грудом. Тражени су бољи услови, често далеко од завичаја.

¹¹⁾ Исто, с. 518.

¹²⁾ Исто, с. 30.

¹³⁾ Исто, с. 380.

¹⁴⁾ Исто, с. 381.

¹⁵⁾ Исто, с. 384.

¹⁶⁾ Исто, с. 384—385.

¹⁷⁾ Исто, с. 439.

О привредним приликама није се могло много мислити у земљи где се вјечито ратовало, где се борило за живот, где је енергија трошена на заштиту породице и домаћег огњишта. Због тога, сем узредно, нема много речи о томе ни у „Порукама“. Описан је и дочаран *риболов*, који је за један део становништва Црне Горе имао веома значајну улогу, па и за цетињски манастир. Ово уочава и Чедо Вуковић описујући Волач (затон на Скадарском језеру) као манастирско ловиште. По Каручу (другом ловишту) прошараном кољем „рибари разапињу своје дугачке мреже, грибове и постављају засједе трбушастим краповима“.¹⁸ Идила лова, када су ратне прилике дозвољавале, могла се посматрати с обале као што је то чинио Владика. Слушао је „далеке дозиве с језера — знао је: Цеклињани по сву ноћ крстаре на својим бродићима, бацају мреже и врше и потапају дугачке ости, а често се чаркају с Турцима око Жабљака и Врањине и у потрази за плијеном допиру до Зетице и умјесто рибе довозе на чуновима уграбљене овнове“.¹⁹)

Станиште (кућа) је такође описано у „Порукама“. Прилике су, нарочито у сукобима с Турцима и њиховим похарама по црногорској земљи, остављале становништво без домова, без крова над главом. После Бушатлијиног похода на Црну Гору „народ је презимио по пећинама или колибама од прућа или при каквој стијени, заклонивши се од вјетра даскама и грањем“.²⁰) Унутрашњост оваквих станишта, а и оних других у којима се живело у нормалним приликама, била је скромно опремљена. Чим се уђе у станиште, по правилу, „одмах ту је малено кружно огњиште . . ., о веригама празан котлић, покривен гаром. На другој је страни дашчица и на њој ваган, напукла горужда и двије жуте дрвене кашике, пажљиво остругане и опране. И прње некакве и чабаве поњаве“.²¹) На оваквим згариштима и из оваквих станишта градили су се и бољи стамбени објекти у којима је текао живот онако како су могућности дозвољавале.

Храна је, као што је познато, саставни део свакидашњег живљења. У „Порукама“ реч је углавном о гладовању становништва, посту, гозбама и исхрани којом се угађа војним заповедницима, на пример.

Глад обележава ратне недаће и злехуде године. У таквим приликама преко зиме се „глодала кора с дрвета и варило разно коријење“. Млада коприва сматрала се, чак и неслана, спасоносном („да је бар зрно соли и шака брашна да се коприве подмету“!). У гладним годинама јела се и пиревина и лобода, козалац, кисјелица и жућеница. Жудело се за тим „само да се дигне онај несрећни снијег, само да се народ дочепа копнине и зелена

¹⁸) Исто, с. 462.

¹⁹) Исто, с. 463.

²⁰) Исто, с. 29.

²¹) Исто, с. 410.

листа“.²²⁾ Тада је могуће утолити глад не само несланом вареном копривом, него и мезгром коју је испод коре могуће добити и гристи.²³⁾

Много више спокојства унето је у исхрану када је Владика Петар I донео семе кромпира у Црну Гору, размножио га и показао народу његову употребу.²⁴⁾ До тада у гладним годинама, а њих је било више него родних „народ у мјесец дана није није-данпут јео хљеба, нако само коријен и траве свакојаког рода“.²⁵⁾ За време суше у једној прилици, „бесхљебица отјера под земљу двије хиљаде душа“.²⁶⁾

Пажњу привлачи опис Рамазана — муслиманског поста у коме је преко дана забрањено (од зоре до мрака) узимање јела, течности па чак и пушење дувана. У време рамазана Турцима испуцају усне од жеђи, „кад се грло запали у топли љетњи дан“,²⁷⁾ па груди усламсају бијесом и очи се закрваве. „Због тога су Турци уз рамазан љути као осе, а шта да се тек каже о Црногорцима“, пита се Ч. Вуковић, „лошго пост (Црногораца) не силази с њихове трпезе“ него „њихов рамазан, њихов љути пост, не траје мјесец дана, већ деценијама и вјековима...“.²⁸⁾

Исхрана (код паше у Скадру) је обимна и разноврсна. Ту се глад не осећа, већ се свакодневно приређују гозбе, посебно када дођу гости. „Све се овнови и јагњад врте на ражњу, пеку се пите и баклаве и гурабије и ђаконије свакојаке, па се господа сладе“.²⁹⁾ Штавише, вишим феудалним слојевима, окупатору, чак и у свакодневној исхрани, набављају се специјалитети. Мармону, француском војном заповеднику у Котору, „набавили су му његушког сира и шунке и вина црмничког, црног и густог. Из мора му ваде и приносе најљепше рибе“.³⁰⁾

Одећа је у „Порукама“ приказана сажето, језгровито и веома пластично. „Сердари и војводе и прекаљени ратници... четовоће и барјактари и честити старци бијела брка...“ приспели су на Цетиње. „Сваки се обукао што је љепше могао. Свак оружје на себе ставио; црвене се капице и џамадани, бијеле се докољене, понегдје сијевне сребрени мач... Струке су пресавијене на раменима — оне су за ноћ и простирач и покривач“. „А може се видјети и какав сиромашак у подерану руху, а на њему оружје од срме, уграбљено у боју“.³¹⁾

Одећа Владике је такође пластично представљена. „Сав се покрива дугачком црвеном мантијом, на којој је велики број

²²⁾ Исто, с. 29.

²³⁾ Исто, с. 341.

²⁴⁾ Исто, с. 31.

²⁵⁾ Исто, с. 405.

²⁶⁾ Исто, с. 379.

²⁷⁾ Исто, с. 25—26.

²⁸⁾ Исто, с. 44.

²⁹⁾ Исто, с. 54.

³⁰⁾ Исто, с. 352.

³¹⁾ Исто, с. 198.

златних копча. Сад ће танки струк опасати кадифеним појасом, низ који се преливају плавкасте и црне пруге. Појас је тај при крајевима украшен златним везом. Сметају му дугачки и широки рукави, који се као крила лепршају при сваком покрету. Преко мантије ће навући љубичасту хаљину од танке тканине, с рукавима само до лаката... О врат ће окачити златни ланац с владичанским крстом који пада до појаса. Уз ланац је лента с Ордемом Александра Невског, на прсима се већ пресијава орден Св. Ане, сав осут дијамантима. Над челом нек се узвиси капа од црна велура, са крстом дијамантским, а са ње нека виси бијела панакамилавка украшена тешким платним китама. Смирена рука починуће на штапу од абонеса, о који понекад куцне велики прстен³²⁾

Свештеник носи одећу као и сваки други човек. Он паше оружје, иде у бојеве и четовања, ни по чему се, као слуга божји, није одвојио од народа. „Бијело свештенство“ како народ зове попове, се „разликује од калуђера, који вуку на себи црне мантије и натичу камилавке и пуштају дугачке браде и косе“³³⁾

Обичаји и веровања су се нашли на одговарајућим местима у роману „Поруке“. Ова материја пружа релативно реалну слику о погледима на живот и свет у доба Владике Петра I.

У оквиру обичаја из човековог животног циклуса помиње се *веридба* малолетнице. „... родитељи су је вјерили када је имала седам година („Злога ли обичаја“!), а „чим је навршила једнаесту, силом је вјенчаше за некога попа из Паштровића“. Овакви бракови су имали и своје последице. „Она је бјежала неколико пута, бјежала, али су је чак и с оружјем враћали поповој кући“³⁴⁾ Други вид „свадбе“ био је риједак, а друга весела још ређа,³⁵⁾ јер је жаљење за покојницима била честа и скоро свакодневна појава.

Покојник и његов испраћај до вјечног дома (сахрана) описан је онако како народ доживљава стални растајак са члановима своје породице. Пример за то је опроштај од Стана Ускоковића који је нестао у боју. „Изјутра му владика приступи плачући. Војвода Стано лежи под храстом, крупан као свађен трупац, с просиједим брком к небу и капицом над обрвама. По прсима, по цемадану играју просјаји сунца. А његови племеници стоје около, сви гологлави, ослоњени на дугачке пушке. Крај војводе, на трави неколико младих глава, квасних од росе — то је знак да су га ваљано осветили. — Прилазе лелекачи из других племена и братстава... јечи гора од њихова пропињања: — Леле мене Стано! Узор-војводо! Витеже јуначкога маха без узмака! Лелеее, леле, соколе!“ Испаљен је потом један плотун преко мртвог војводе и срочени стихови:

³²⁾ Исто, с. 311.

³³⁾ Исто, с. 171.

³⁴⁾ Исто, с. 151.

³⁵⁾ Исто, с. 324.

„Ту је пао сјен јунака,
Ускоковић витез Стано“.³⁶⁾

Саставни део погребног ритуала су тужбалице, односно „жалба“ за покојником. Стихови који су наведени у „Шорукама“ (с. 407, 408, 409) представљају антологијске примере ошакивања покојника и његове злехуде судоине. Жалост за покојником (корота) исказивала се ношењем одеће црне боје, пуштањем браде, стрижењем косе код женске чељади, прекривањем њихове главе црним марамама, гребањем лица. Једном речју, већ на први поглед могло се уочити ко за неким жали, односно ко је у короти. Описи Чедо Вуковића су реалност и у данашњици. Код мушкараца у короти је „дрвени свитни круг прекривен црним, негде посивјелим платном“³⁷⁾ на капи. Међутим целу ну короте Ч. Вуковић је најбоље представио кроз размишљање владике Петра I, која гласе: „Не бјеше већ домаће рати ни боја... Не чујаше се колежа ни тужбања, не виђаше се лица мушкога ни женскога огреботинах крвава и нагрђена, ни главе црном капом, ни црном махрамом покривене, ни перчина мушкога ни женске косе острижене, не обливаше се земља, дрво и камен крвљу ваше браде и не киптијаше братска крв из устах вашијех, не кукаху мајке за својијем синовима, ни сестре за својом браћом ошишане, ни сироте удовице за својијем мужевима огребане, ни жалосна дјечица за својијем родитељима сузам обливена... Богом благословена тишина на све стране пребиваше“.³⁸⁾ На овај начин Чедо Вуковић је представио један дубоко укорењени обичај који се одржава и у наше дане скоро у истоветном облику, с изузетком гребања лица и одсецања косе код женских особа.

Питања о којима је напред реч, особито ова из погребног церемонијала, у етнологији се с пажњом проучавају, јер одсликавају схватања друштва и изражавају његов поглед на живот и свет. Због тога им наука поклања дужну пажњу, јер чине окосницу развоја појединих друштвених категорија. Чедо Вуковић је, као што се из наведених примера види, многе од ових обичаја приказао у њиховој целовитости и омогућио њихову компарацију у времену и простору.

Владика Петар I се супротстављао *штегним обичајима*. „Разоритељне обичаје“ владика је, каже Чедо Вуковић, прекраћивао и то по свој земљи обзнањивао. Трудио се не би ли како сузбио „богу мрске обичаје“, понајрије давање трпезе и са јелом и пићем кад неко умре. Молио је — каже се даље — Црногорце: „Не чините то; Куд сте ојабени и жалосни за мртвом главом, ту још и да трошак чините, а све са својега зла и простоте;

³⁶⁾ Исто, с. 301.

³⁷⁾ Исто, с. 38.

³⁸⁾ Исто, с. 451—452.

и овако сте грдни и оскудни“;³⁹⁾ „... Свадбе су ријетке, друга весела још ређа, па оне црне трпезе усред лелека и кукњаве и попијевки тужбарица, бјеху једне велике гозбе и свечаности народне; ту се слегну масе људи и жене и свачија се љуцкоћа види и види се рука домаћина и жалбеника и чује се глас лелекача и плачаре и заболи те јектање убога сиромашка... па се доласком на жалбу одужује неки стари дуг души људској...“⁴⁰⁾ Искорењивање оваквих обичаја ишло је тешко јер су се многи од њих одржали и до нашега времена па подаци које оставља Ч. Вуковић у „Порукама“ служе за праћење континуитета њиховог развоја.

Кумство и побратимство спадају у категорију *вештачког сродства*, које по степену поштовања превазилази све друге сродничке категорије.

Кумство се склапа по симпатијама и међусобном уважавању две породице. То је веза у којој се не заборавља да је „међу нама Бог и Свети Јован“. Имајући ово у виду кумства су се склапала и на умиру крвне освете, јер је то била најјача гаранција за престанак међусобних убијања. Чедо Вуковић наводи пример, међу осталима, како је владика окупио 24 одабрана кмета који су позвали Мартиновиће и Поборе да их измире. „Процијенише неколико глава... па седам цетињских и четири цоборске ране. Добоше наред — наводи се даље — паљевине и отмице и ударци и штета кад су Побори сломили корита и затисли воду на Трештанику, а Цетињани Поборима урвали млин и пустили козе у баштине“. Овакве недаће могле су престати само тако што је владика завађене натерао „да се помире и утврде кумства и побратимства“.⁴¹⁾ На сличан начин владика је измирио Ришњане и Његуше. Том приликом „утврдише: ако би се нашао зли човјек да овај мир поквари, његово племе нека га прогна и кућу му разори — не учини ли тако, то племе дугује ономе другом равно десет глава. Потом се искумише и избратише, те владика веселом руком потврди „књигу од умира“.⁴²⁾ Дакле, оваква кумства и побратимства настала из невоље, обавезивала су често више од оних која су се заснивала у нормалном живљењу, која су такође имала и имају изузетну обредно моралну снагу. Поучан је и пример по коме се кумство мора поштовати обострано, иначе „пострада и други кум и кумство“.⁴³⁾

Поред обичаја уз човеков животни циклус има и оних који прате свакодневно живљење. Такво је „*свећење водице*“ и кропљење војске, односно њено благосиљање ради успеха у боју.⁴⁴⁾

³⁹⁾ Исто, с. 323.

⁴⁰⁾ Исто, с. 324.

⁴¹⁾ Исто, с. 69.

⁴²⁾ Исто, с. 70.

⁴³⁾ Исто, с. 194.

⁴⁴⁾ Исто, с. 96.

У круг традиционални обичаји спада „право прече куповине“ по коме се продаја непокретне имовине прво мора понудити суседу па тек онда другима.⁴⁵⁾ Али, временом су се формирали и неки негативни обичаји. Новац се позајмљује уз „зеленашку пару“, то јест камату,⁴⁶⁾ а понекад се за *позајмицу* мора заложити и њива.⁴⁷⁾ Увођена је „царина“ на рибу и руж, али неуспешно.⁴⁸⁾

Сви споразуми су јавно закључивани. Уз заклетву на писмени договор следили су и потписи. На пример, позив за устанак у Херцеговини потписали су: „...бирани духовници: Рафаил, Стојан, Раосав. Па војводе: Лазар — никшићки, Стојан — дробњачки, Лука — пивски, Јован — гатачки, Томо — рудински. И уз њих све старјешине села и племена“.⁴⁹⁾

Завештање у обичајном животу заузима значајно место. Намена му је вишеструка, па чак у одређеним случајевима може бити и врста жртве за здравље. Такав један пример наводи Чедо Вуковић у „Порукама“. Наиме, на Стањевиће је дошла Манда Живанова са једном робаком. Падајући пред владичине ноге, саопштавају да су остале без мушке главе, јер је Мандино дијете, Новак, зоог крви побјегао у Турску. Из тих разлога обраћају се владици: „Па смо домиљеле ми ооје сироте да приложимо цркви свете Госпође нашу кућу и баштину, гору и воду, сухо и сирово, што се налази у селу Гомиће и изван њега... А то је за вјечни помен мртвијех... И за здравље Новаково да му буде Мати Божја у помоћи“. Владика уз олагослов захваљује женама и позива Бакону „да запише све што буду рекле и да се удари велики мохур на ово тужно завештање“.⁵⁰⁾

Двобој је у патријархалном друштву имао велики значај. Полагало се много на част и образ. Услед тога је, макар и због најмање увреде или подсмеха, постојао разлог за изазов на двобој. Примери које наводи Чедо Вуковић то најооле потврђују. „Тешко се завадили Јанко и Трипо око отмице стоке. Јанко је увријебен и шаље Трипу фишек заооден у јабуку“. Потом следи објашњење: „Јабука ти је мој посљедњи дар и позив на мегдан, а фишек — нека ти је богом просто од мене и све моје родбине ако ме пошаљеш на онај свијет, јер сам те ја изазвао на крваву пољану“.⁵¹⁾ Срели су се на уговореном месту, поздравили се и отишли по гутљај ракије из чутурице, а затим приступили двобоју који се трагично завршио за обојицу.⁵²⁾ Из „Порука“ се сазнаје због чега се све позива на двобој. Разлози за њих су жене и претерано честољубље. Ако је „отјерана жена брана њена траже

⁴⁵⁾ Исто, с. 163.

⁴⁶⁾ Исто, с. 157.

⁴⁷⁾ Исто, с. 508.

⁴⁸⁾ Исто, с. 424.

⁴⁹⁾ Исто, с. 253.

⁵⁰⁾ Исто, с. 68—69.

⁵¹⁾ Исто, с. 457.

⁵²⁾ Исто, с. 457—459.

одмазду; је ли одбјегла или уграбљена дјевојка, родбина се труди да јуначким одмјеравањем сачува добар глас куће; је ли недолучна ријеч упућена жени, ваља опрати срамоту“. Крвили су се „на мегданским биљезима око отмице стоке, похаре, увреде, око вода, меба и пасишта, око дуга каквог или просто због осионости. Владика је чинио све што може да поткреше жиле двобојима“⁵³) исто онако као и спречавању крвне освете, јер је и једно и друго сматрао великом народном несрећом.

Крвна освета заузима значајно место у црногорском традиционалном друштву. Због тога је Чедо Вуковић све видове ове злехудо наопаке појаве, која се преносила из покољења у покољење, обавијена велом религијске обавезности и обичајне традиције приказао у „Порукама“ у свој њеној слојевитости. До које је мере ова појава била постала део свакодневног живљења сведочи то што мајка синовљев гуњ, испресецан зрнима, баца пред ноге владици и тражи освету.⁵⁴) Па народном „властита крв зове и мами на крв“⁵⁵) Ово најбоље илуструје колико је било тешко стишати несугласице ове врсте, пре свега између два човека, а још теже између два братства или племена.⁵⁶) Чедо Вуковић на њему својствен сликовит и реалистичан начин описује процес који представља друштвено зло, а ипак, упркос томе чини саставни део црногорског племенског друштва. По правилу „кличе онај који гине“,⁵⁷) а то је већ довољно да се покрене бескрајни ланац у коме најчешће страдају појединци само зато што су припадници исте заједнице из које је и убица. Следећи пример, који наводи Ч. Вуковић, то најбоље илуструје: Закрвили се Цеклињани и Љуботињани. Погибе човек из Цеклина „од руке и пушке прекорничке“, „на велику правду божју“. Устадоше његови робаци, осветише мртвога и то главом самога крвника. Но, по несрећи, у боју погибе и једна жена љуботињска. Узалуд је, описује даље Ч. Вуковић, владика у два маха слао своје људе из суда и Правитељства . . . нехтједоше га послушати, но се окитише крвавим пријетњама и стадоше једни друге вребати.⁵⁸)

Тежња да се стане на пут просипању братске крви била је изражена. Али, јавно мњење обавезивало је да се ланац освете не прекида. Процена ране пушком или ножем и смиривање разбукталих страсти путем *умира* само је донекле заустављало један дубоко укорењени процес,⁵⁹) који се углавном сматрао за витешки чин, па се једино тако могао оправдати „главом за главу“. Ни расељавање (прогон) Улића што су ненадно, без разлога, убили

⁵³) Исто, с. 456.

⁵⁴) Исто, с. 498.

⁵⁵) Исто, с. 25.

⁵⁶) Исто, с. 122.

⁵⁷) Исто, с. 108.

⁵⁸) Исто, с. 258.

⁵⁹) Исто, с. 160—161.

Тодора Петрова Стругара, није могло зацелити рану већ се отвара могућност „освете на освету да се краја не види“.⁶⁰⁾

Освета дружине сматрана је врлином и награђивана је јавно. „Не може набројити све што је починио Петар Андријин, сјећајући се свога завичаја да ће светити седам палих другова докле махати може. — Па нареди да се Петар Андријин уз почасти сахрани код цркве Ком и да се уклешу ријечи: „Петар Андријин од Стругара глава, јунак добар да му нема пара“.⁶¹⁾

Отимање девојака или жена искрај њихових мужева улазило је у сферу освете.⁶²⁾ Међутим, „ко врх туђе жене погине, од себе је погинуо; као пас с моста, јер братство на таквога неће ни главу обрнути. Освета је дика братству, па срамотник на њу нема право“.⁶³⁾ Дакле, знало се тачно кога треба светити а од кога се дижу руке у таквим случајевима. „Срамотник“ на освету нема право по народним нормама.

Позив на *мирење* завађених братстава и племена упућиван је у разним приликама, јер се понекад више гинуло од међусобних сукоба него од непријатеља.⁶⁴⁾ Због тога је *мирење* (или *умир*) прерасло у институцију која у приказивању народног живота, у роману „Поруке“ добија значајно место. Ово најбоље илуструје *мирење*, у једној прилици, Чевљана и Бајица. На чистој пољани треба умирити и смирити два племена, односно повезати покидане нити „међу људима, међу породицама, међу братствима и племенима...“. Зауоставља се неслога. Дочарана је слика како „жене мироноснице прилазе кући убијеног, дванаест кума са дванаесторо дјеце у колијевкама... са гладном неподојеном дјецом, па их још стежу и штапају да јаче вриште — неби ли се смекшало срце домаћина из чије је куће пала посљедња мртва глава...“ Описан је читав церемонијал „умира“ крвне освете, старог обичаја који се од искона одржао све до наших дана са мањим варијантама локалног типа. Умир се одвија по обичајима и строго утврђеним нормама. Ту на лицу места, пред јавношћу „састају се судије, процјењују се главе и ране, дају се кумства, грле се и љубе они који су до тога трена били најезжени од мржње“.⁶⁵⁾ Чедо Вуковић је, као што се види, запазио сваки детаљ из народног живота који се одвија по црногорском обичајном праву. „Бјелице и Чевљани прилазе и застају подаље једни од других. Цијеви пушака су земљи окренуте. Људи се мјере испод ока. Не чује се ни корака ни уздаха. Стравична тишина легла је између два племена“.⁶⁶⁾ Још већи значај има психичка компонента која одсликава церемонију *мирења* у његовој завршној фа-

⁶⁰⁾ Исто, с. 183.

⁶¹⁾ Исто, с. 445.

⁶²⁾ Исто, с. 161.

⁶³⁾ Исто, с. 36.

⁶⁴⁾ Исто, с. 33—34.

⁶⁵⁾ Исто, с. 35.

⁶⁶⁾ Исто, с. 36.

зи: „На мјесту умира хвата се народ у коло, а убица гологлав, с косом преко очију, пада на земљу и побаучке прилази, с пушком крвницом о врату, и моли за умир и иште и обећава кумство, а у лицу му ни капи крви, тресу му се и руке и ногавице — сад већ не од страха, него од кајања, жалости и можда због понижења; на земљу, ни травку ни мрава тада не види под собом... Најстарији кмет кида пару, сијече је надвоје, једни и други умирници добијају уз пресуду пола паре. А онда убица даје *крвну вечеру* за све присутне — ту је вино, хлеб и месо; али месо мора бити добро сварено или печено, на њему не смије бити ни бравље главе ни сукрвице“.⁶⁷⁾

Чедо Вуковић је у своје дело унео и цену која се приликом крвног умира поравнава. „Глава се за главу пребија, рана за рану, двије тешке ране за једну главу, отмица за отмицу, потра за потра...“.⁶⁸⁾ На овакав начин мирили су се Ришњани, Цуце па и Његуши. Али, понекад ни владичина ријеч није могла увек стишати мржњу између два братства у Љешанској нахији.⁶⁹⁾ Чедо Вуковић описује како је владика слао калуђере са поруком да се измире Бјелопавлићи и Пипери. Сличне поруке слао је Ровчанима, Морачанима и Ускоцима с молбом да се не крве с Васојевићима и да међусобно не окрећу пушку једни на друге.⁷⁰⁾ Због умира одређивани су кметови и сазивани људи из Ријечке и Љешанске нахије ради поравнања глава и рана.⁷¹⁾ Умира је било међу Врбицама и Ераковићима (где „су већ биле пале три мртве главе“). Владика је такође молио Катунјане и Дољане да се не убијају и тако не чупају из корена једни другог.⁷²⁾

Задата реч, а пре свега она јавно изречена, пред људима, морала се поштовати. Врхунац умира са крвником представља тренутак када се из његових руку прима пушка која је сину или брату срце разлијела.⁷³⁾ Све то Ч. Вуковић је дочарао сликовито, толико јасно да читалац пред собом види људе и догађаје тако као да је и сам читалац учесник у том сплету догађаја.

Преступи су такође честа појава у народном живљењу. Свакодневни живот испуњен је обичним лешим и ружним збивањима. Поред пријатних има доста и непријатних догађаја. Чедо Вуковић је схватио и ову страну живота па је своје приповедање на одговарајућим местима проткао и оним непријатним збивањима која прате свакодневни живот.

У турским походима страдала су многа добра јер је осинон непријатељ увек за собом остављао недаће, палевине, жртве и бол. „За Бушатлијиним трагом те зиме је падао црни снијег...“.

⁶⁷⁾ Исто, с. 35.

⁶⁸⁾ Исто, с. 38.

⁶⁹⁾ Исто, с. 40—41.

⁷⁰⁾ Исто, с. 71.

⁷¹⁾ Исто, с. 122—123.

⁷²⁾ Исто, с. 430—431.

⁷³⁾ Исто, с. 210.

Међу осталим зверствима турским владици показаше „једну жену: сад је нијема и глува, јер су је грозно мучили, а онда се пред њом ревали на ћерки јединици“.⁷⁴⁾

Сиротиња је против насиља, против неправде коју најчешће доживљава од имућнијих. У таквим условима честа су запомагања: „Спасавај, свети Владико, напаст је, насиље је, кућно ми шљеме сломише, ону ми једну кравицу — мајку дјетињу — јутрос одведоше, међу ми разорише, котлић ми више не пјева над огњиштем“! Због тога се владика труди да „за те незаштићене“ уведе „закон и јаку руку правде“.⁷⁵⁾

Кавге, нарочито оне на пазарима, у Приморју или понеком ближем на турској земљи, представљале су врсту одушке. Потезало се оружје, а каткад „и носила се с лелеком крену према брдским селима“.⁷⁶⁾ „... кавжили су се Црногорци с Дубровчанима, Ришњанима, Грбљанима, Будљанима. А било је судара и са млетачким и аустријским солдатима“.⁷⁷⁾

Плен је такође нашао место у садржају „Порука“. „Њиве су се орале пушкама, а ливаде јагаганима косиле. — Не питаше тежак тежака: „Каква ти је љетина... већ: „Дође ли игдје до пшијена?“ Пчеле се у осе претворише“.⁷⁸⁾ Невоља је, дакле на много шта нагонила.

Традиционално *обичајно право* познаје разне врсте казни. Кривица је утврђивана на разне начине. Један од тих начина је старо словенско вађење „мазије“ које се у Црној Гори дуго одржало. Леп пример за то наводи Чедо Вуковић. Брајићи и Косћелани нису хтели да се помире због међусобних убистава и рана. Тврдили су и једни и други да су невини: „Вадиће и мазују да то докажу“.⁷⁹⁾ Заправо, реч је о вађењу голом руком комада гвожђа са дна казана у коме на ватри кључа вода, па се верује да се праведан човек неће много опећи и излечиће се у кратком року.

Самовоља се строго кажњавала а казна је служила као опомена другима. Пејо Глобар саградио је бесправно кућу на манастирском имању. „И суд жигоса самовољство Пејово — нареди да се оне његове зидине не смију покрити, него нека стоје онако као опомена свакоме ко дирне у туђе и да се нико не смије онамо населити“.⁸⁰⁾

Међу казнама које се у „Порукама“ помињу приметно је окивање, закопавање осуђеног у земљу, вешање, опасивање усижаним обручем, поткивање и задевање клинаца под нокте. За сваку од ових казни Ч. Вуковић наводи примере. Владика чује

⁷⁴⁾ Исто, с. 29.

⁷⁵⁾ Исто, с. 158.

⁷⁶⁾ Исто, с. 165.

⁷⁷⁾ Исто, с. 164—165.

⁷⁸⁾ Исто, с. 374.

⁷⁹⁾ Исто, с. 70.

⁸⁰⁾ Исто, с. 440.

из подрума споредне манастирске зграде како иследници из Приморја у Стањевићима „шибикају“, односно батинају његовог сарадника Долчија, њиховог грађанина на служби у Црној Гори.⁸¹⁾ Ископана је рупа у земљи у коју је Долчи жив зазидан, тако да су изван остале „само оковане руке, рамена и глава“.⁸²⁾ Ово је за Црногорце значило нечовештво и свирепост, па је извршитељима са разлогом упућивана мисао: Што јуначки људе не смакнете!

Од ових „западноевропских“ нису се разликовале много ни турске казне. Биле су такође веома драстичне. Чедо Вуковић и турске казне илуструје примером из Зете у којој је Смаил-бег Демирбеговић саградио кулу а крај ње вешала на која веша Црногорце. „Ништа му милије него да мучи ухваћену рају: усилане обруче стезао би човеку око паса, ударао уз табане вреле потковице и ужарене клинце уквивао под нокте . . .“⁸³⁾ Сличан однос је био, не само према појединцу, него и према народу опште. Народ је увек уз буне, а и иначе, чекала сурова одмазда. „Не гине им колац и конопац и крива сабља“.⁸⁴⁾ Свему напред поменутом уз вешала („конопац“) као казна додаје се „набијање на колац“ и погубљење („крива сабља“) одсецањем главе. Турци су владици (Хаџи Мехмед паша из Травника) претили: „Имам над у Бога да од моје руке и у море утећи нећеш, него ћу те жива на колац набити, а све ћу оне главаре повјешати, којизи се око тебе находе“. На овакву поруку владика Василије поручује паши из Травника „да се не боји његова коца ни конопаца“.⁸⁵⁾

Издајник се сурово кажњава. Јавност увек тражи да таквим особама „између нас дом искоријенимо“ и од њих „трага не оставимо“!⁸⁶⁾

Лопови су прогањани исто као и убице, а „ако неко убије лопова у крађи никоме неће одговарати“. Чак и крађа „преко границе“, ради угледа и достојанства Црне Горе, прогонила се „не штедећи брата ни сина, ни осталог сродника ни пријатеља“, „како би се сачувало неупрљано име црногорско . . .“⁸⁷⁾

Казне су биле велике уколико је неко примао мито. Главари су лишавани главарске части. Следило је уз ово истеривање из земље и кастигање.⁸⁸⁾

Клетва је у патријархалном друштву, као што је било црногорско, увек имала своје место. Владика Петар I, знајући то, користио је ово за искорењивање зла и нивелирање друштвених односа међу заједницама. Ч. Вуковић у „Порукама“ преноси и о

⁸¹⁾ Исто, с. 224.

⁸²⁾ Исто, с. 244.

⁸³⁾ Исто, с. 72.

⁸⁴⁾ Исто, с. 342.

⁸⁵⁾ Исто, с. 79.

⁸⁶⁾ Исто, с. 159.

⁸⁷⁾ Исто, с. 162.

⁸⁸⁾ Исто, с. 167.

овоме народно схватање. У једном разговору Црногорци су упитали владикау Петра I: „Свети владико, Ти често изричеш клетве — може ли бити истина да твоја ријеч погађа тачније но турско олово (вјетар га далеко од нас занио) и да сијече дубље него душманска сабља“.⁸⁹⁾ У другом случају који се у „Порукама“ наводи, жена по разбојишту тражи оружје једног момка из Жабљака, у уверењу да је погинуо и Турчин који га је с момка по његовом убиству узео, јер га је стигла клетва.⁹⁰⁾

Садржина клетве и њена порука редовно је застрашујућа. Чедо Вуковић је у свој историјски роман унео текст који најбоље илуструје оштрицу овог времена: „Ако ме нећеш послушати и ко ме не послуша, бог велики нека сколи на његову кућу тешку болест и проклетство и нека му се вазда снијева и у свако јело нека му капље крв. Вазда му пред очи излазила и тешком клетвом нека га прати до гроба и њега и све његове, док је трага и гласа од његове куће“.⁹¹⁾

Клетва се, по народном веровању, може и скинути. Такав пример наведен је у „Порукама“ у вези с рибањацима. Цеклињани на које је, у овом случају, пала клетва обраћају се владици: „Скини клетву, даћемо Ти најбоље рибање“! . . . „Владика најзад попусти и даде им опроштење“ с тим да „шаљу манастиру сваку седму врећу уловљене рибе“.⁹²⁾

Заклетва припада категорији морално правних обичаја кроз која се провлачи одређено магијско религијско схватање. За заклетву морају постојати дубоки разлози, као они које Ч. Вуковић наводи у „Порукама“: „Ну хајде, да ли би се Ти, свети владико, могао заклети на Јеванђеље да је Долчи невин“? На ово питање (помисао) владика сам констатује: „Нашто заклетве? Не могу му се ја завући под кожу“;⁹³⁾ што значи да није сасвим уверен у „безгрешност“ осумњиченог.

Заклињање се, по правилу, вршило на крсту и Јеванђељу, уз њихово целивање. Понекад је договор уз заклетву потписиван и ко то није знао (потписати се), стављао је умјесто потписа, крстић својом руком, поред којег му је дописивано име. Овакав докуменат имао је шири друштвени значај, па се такво „писмо“ достављало у сваку нахију а једно чувало у манастиру.⁹⁴⁾

Празноверје је било присутно и у патријархалном друштву које се иначе одликовало својом великом слободоумношћу. Са неколико примера Чедо Вуковић ово илуструје.

Мркоју као заробљенику се причињава да пред собом види слике из насеља у коме је рођен. У „Порукама“ се ово језгровито наглашава речима: „Да се завара, покуша да мисли на своје

⁸⁹⁾ Исто, с. 464.

⁹⁰⁾ Исто, с. 118.

⁹¹⁾ Исто, с. 39.

⁹²⁾ Исто, с. 129.

⁹³⁾ Исто, с. 216.

⁹⁴⁾ Исто, с. 82.

село у камењару, на ниску кућу и мајку посавијену уз огњиште и на гарави котлић. И причини му се да чује како ври и кркља качамак, како се његов мирис шири околи. Или је то мирис топле јечменице или цицваре или се негдје пече јагњећи бут?... Грло се суши, кваси испуцале усне...⁹⁵⁾ Илустративан је и следећи пример празноверја: „Нека жена живи у страху да јој је муж „отрављен од којег нибуд лица“ па шаље владици двије бијеле мараме (једна ће бити жени намијењена а друга зачараном мужу) и тражи од владике да над тим марамама прочита коју свету молитву, неби ли се тако скинуле зле чини с човјека; уз мараме, шаљу владици на дар једну лијепу кошуљу и убрус“, а он је „све то смотао и послао натраг не читајући никакве молитве...“⁹⁶⁾

Празноверје је имало шири друштвени значај. Овакво схватање у „Порукама“ илуструје један пример из Црмнице за кога „владика ослабјелом руком пише посланицу Црмничанима“... „покушава да уразуми прости пук и згражава се над тим — како се још може у такве бајалице и лажи вјеровати!“... „Ви говорите да вјештице по ноћи лете“... „Ја сам по свијету... ходио и неколико књигах читао, и нигдје не надох, нити ми ко каза, да има вјештицах и вједогоњах, нако међу слијепим и жалосним србским народом...“. Због тога позива „и малога и великога, и мушко и женско“ „да се пробу тих бајалица и да праву чељад не муче“.⁹⁷⁾

Појава куге у раздобљима ратних сукоба, глади и других видова исцрпљивања становништва, била је честа појава у време Турака. Народ је уочавао ову недаћу па се, ради заштите, затварао у пећине, у време кад је куга почела да хара по Бјелопавлићима и Пјешивцима.⁹⁸⁾

Слике из народног живота, особито о обичајима, веровањима и празноверју приказане у „Порукама“ уобличавају поглед на живот и свет једног друштва које је кроз надчовечанске патње обликовало свој идентитет и преносило га из генерације у генерацију. Кроз оваква схватања Ч. Вуковић одсликава међусобни однос друштвених заједница и њихову субординацију и организацију друштва у целини.

III

Описујући личност, живот, дело и време које је претходило и следило појави Петра I, на историјску позорницу Црне Горе,

⁹⁵⁾ Исто, с. 290.

⁹⁶⁾ Исто, с. 455—456.

⁹⁷⁾ Исто, с. 512—513.

⁹⁸⁾ Исто, с. 495.

Чедо Вуковић је, као што се из садржаја види, своја излагања засновао на историјским чињеницама. Уосталом, то је видљиво и у поређењу са списима који су после „Порука“ настали, а у којима се и сада, неколико деценија после романа Вуковићевог, разматра доба Петра I са историјског и књижевно историјског становишта. За сваку мисао Чедо Вуковића изречену у „Порукама“, постоје документи који потврђују њену историјску веродостојност.⁹⁹⁾ „Поруке“ нису историјски роман само због тога што обрађују једно историјско раздобље, већ је историјска аутентичност послужила за лакше схватање и разумевање једног периода који је вишеструко био значајан у обликовању државности Црне Горе и у надградњи црногорског друштвеног, политичког и културног живота. Унесећи у „Поруке“ елементе из народног живота и традиционалне народне културе Чедо Вуковић је дубље и шире, историјски верно, осветлио друштвено историјска кретања и живљење у Црној Гори у другој половини XVIII и првој половини XIX века. Због тога су „Поруке“ по свом садржају, колико историјско литерарне исто тако и етнолошко дело. Њихов садржај је верна слика онога што се о тим питањима говори и у стручно научним етнолошким разматрањима.

Обликујући садржај „Порука“ Чедо Вуковић је уствари анализирао народни живот и живљење, његове норме, понашања и погледе на живот и свет, као основу за даљи друштвени развој Црне Горе и њеног становништва. О свакој целини, која је у овом осврту поменута као посебан тематски оквир (материјална култура, духовно стваралаштво, друштвени живот) има података који плене објективношћу и тако чине значајан ослонац за упознавање народа и народног живота у минулим епохама у нашем времену. Емпиријска основа од које се у „Порукама“ полази када је реч о појединим питањима, одуховљена пишчевим стилем и језиком, приложена на одговарајуће место и у право време у садржају, још више појачава аутентичност података. Ово уосталом потврђује чак и летимично поређење ових података са описима народног живота у Црној Гори у етнолошким делима М. Медаковића, П. Ровинског, А. Јовићевића, Ј. Вукмановића и бројних других.

Сва важнија етнолошка питања из живота становништва Црне Горе у „Порукама“ су нашла своје место. Приказана су и представљена тако да ни најмање не губе у својој аутентичности, већ суптилним стилем изречена, само добијају у својој стручно научној вредности.¹⁰⁰⁾ Садржај „Порука“, није претерано рећи, је драгоцен ризница у којој су смештени драгуљи који осветљавају живот и живљење становништва Црне Горе, које је, упр-

⁹⁹⁾ М. Панћић, наведено дело; Ч. М. Лучић, Митрополит Петар I Петровић, Историјски институт СР Црне Горе, Титоград, 1991.

¹⁰⁰⁾ Упоредити: Б. Дробњаковић, Етнологија народа Југославије, Београд, 1960; П. Влаховић, Обичаји, веровања и празновернице народа Југославије, Београд, 1972.

кос недаћама сваке врсте, чувало и очувало свој идентитет, кроз простор и време и на тај начин дало знатан допринос упознавању развоја људског друштва у много ширим оквирима. Због тога се садржај „Порука“ може узети као подстицај и полазиште за даља етнолошка проучавања, за упоредне анализе и разматрања бројних питања из нашег народног живота и живљења. Ово тим пре јер се у „Порукама“ налази драгоцен фактографски материјал етнолошког значаја. Због тога „Поруке“ су за етнолога, фигуративно речено, кита мирисног цвећа, однегованог у народној души, у мукотрпном али часном живљењу на суровом црногорском кршу, чији смисао Чедо Вуковић велелепним стилем и језиком преноси из дубине векова, као историјску окосницу, нама и покољењима која следе.

Petar Vlahović

MESSAGES — NOVEL OF ĆEDO VUKOVIĆ IN THE LIGHT
OF ETHNOLOGY

Summary

Central character of the novel »Messages« is the life, work and time of Petar I Petrović. That is the period of second half of XVII and first half of XIX century. Describing this time span Ćedo Vuković has pointed out the role of Petar I in strengthening the state authority in Montenegro and continuance of Montenegrin state organizing. Petar I relised in that on national tradition which Ćedo Vuković has realistically described.

In »Messages« there are some data on mutual relations of social communities (family, parentage, fraternity, tribe) and their role in frame of state of Montenegro. Life of people through the descriptions of customs and beliefs has been presented very picturesquely. Before himself the reader can clearly see the people and events so as if he personally participates in that junction of events. Due to this in the novel »Messages« there are many data significant for understanding the people life and customs in Montenegro.

The descriptions of folk life are based on historically checked facts which widely enlighten the ethnic history of Montenegrin population in time and space. For this the novel »Messages« serves as an starting point for ethnological study of phenomena having the comparative scientific significance.

